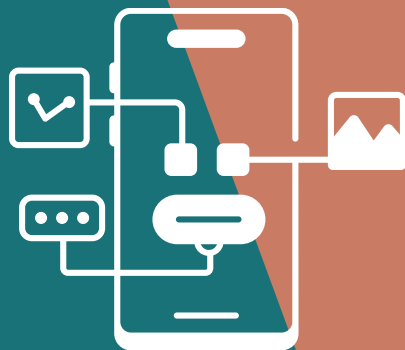

Empower Youth, Explore stories - EYES

Útmutató az örökség és közösség kapcsolatáról

Készítette:

Az Európai Unió
társfinanszírozásával

TARTALOMJEGYZÉK

1

BEVEZETÉS

2

MIÉRT FONTOS ÖRÖKSÉGÜNK?

- Az örökség és az egyén - Az örökség és én
- Örökség és közösség
- Az örökség globális jelentősége
- A kulturális örökség szerepe az oktatásban

3

NEMZETI NÉZŐPONTOK A HELYI ÖRÖKSÉGRŐL

- A helyi örökség Belgiumban
- A helyi örökség Lengyelországban
- A helyi örökség Magyarországon
- A helyi örökség Szerbiában
- A helyi örökség Németországban

4

KÖVETKEZTETÉS

- Mi is az a helyi (kulturális) örökség?
- Mi a haszna egy helyi örökségprojekteknek?
- A helyi (kulturális) örökségprojektek mögött húzódó értékrend

Az Európai Unió
társfinanszírozásával

Az Európai Unió társfinanszírozásával. A nézetek és vélemények kizárólag a szerző(k) álláspontját tükrözik, és nem feltétlenül egyeznek az Európai Unió vagy az Európai Oktatási és Kulturális Végrehajtó Ügynökség (EACEA) hivatalos álláspontjával. Az Európai Unió és az EACEA nem tehető felelőssé ezekért.

Bevezetés

A közösség kulturális örökségével való foglalkozás nagy lehetőségeket rejt magában az egyének önismeretének fejlesztésére, valamint a különböző kultúrák közötti és azokon belüli kommunikáció javítására. Saját örökségük felfedezése és bemutatása erősítheti a fiatalok közösségi identitását, elősegítheti a generációk közötti párbeszédet, és ösztönözheti az aktív állampolgári szerepvállalást. Az EYES projekt célja ennek a potenciálnak a kiaknázása: a fiatalokat és a fiatalokkal foglalkozó szakembereket arra tanítja, hogyan kutassák és fedezzék fel saját helyi kulturális örökségüket, majd hogyan dolgozzák fel ezt a tudást egy multimédiás örökségtúrában, amelyet társaikkal is megosztanak.

Ez a kiadvány arra vállalkozik, hogy bemutassa az érdeklődő olvasónak, miért bír a helyi kulturális örökséggel kapcsolatos oktatás a fent említett előnyökkel, és érvel amellett, miért fontos, hogy világos és reális képünk legyen a saját kulturális örökségünkről. A dokumentum rövid áttekintést is nyújt arról, hogyan viszonyulnak a kulturális örökséghez az EYES projekt öt partnerországában, és mit tanulhatunk az adott nemzeti értékrendszerekből, amelyek irányt mutatnak az ottani szakpolitikáknak, projekteknek és narratíváknak.

A zárófejezet összefoglalást nyújt, és általános útmutatót kínál mindazok számára, akik az EYES projekt eszköztárát felhasználva szeretnék elkészíteni saját kulturális örökségtúrájukat. A gyors olvasók akár át is ugorhatják a második és harmadik fejezetet, és közvetlenül az összefoglalóhoz lapozhatnak.

2. Miért fontos az örökség

Az örökség és az egyén – Az örökség és én

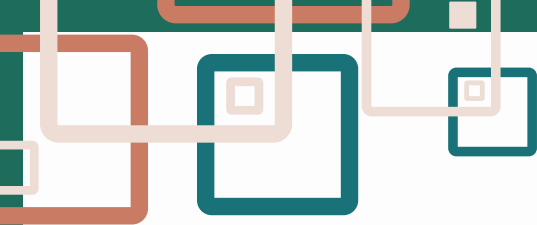
Még ha mi, európaiak szívesen is hangsúlyozzuk egyéniségünket, és nagyra is értékeljük az egyéni szabadságot, attól még társas lények vagyunk. Közösségekben élünk, amelyek számunkra elsődleges viszonyítási pontként szolgálnak. Tudatosan vagy tudattalanul, ezeknek a közösségeknek az értékrendjét, hagyományait és szokásait éljük meg, az általuk meghatározott szabályokat követjük, és osztozunk ugyanazokon az értékeken és hiedelmekben. Mindennapjainkat ezeknek a közösségeknek a kereteihez igazítjuk.

Bár ezt a keretet egyesek korlátozásként is értelmezhetik, ugyanakkor ez az egyik legfontosabb forrása a biztonságérzetnek és a stabilitásnak is. Nemcsak azt tudjuk, hogyan kell viselkednünk a közösségünkben – mit tegyünk ahhoz, hogy boldog életet élhessünk –, hanem nagyjából azt is előre tudjuk jelezni, hogyan fognak viselkedni a közösség más tagjai. A közösségek szabályai és struktúrái előre meghatározzák életünk egy jelentős részét, ami kiszámíthatóbbá, így könnyebbé is teszi a benne való eligazodást. Tehát még ha egyének vagyunk is, teljes létünk szorosan kötődik ahhoz a közösséghez, amelyben élünk – személyiségünket, gondolkodásunkat és viselkedésünket nem lehet ettől függetlenül értelmezni.

Ahogy az egyéneket nagymértékben formálja a közösség, úgy magukat a közösségeket is nagymértékben alakítja a saját örökségük. Egy közösség örökségét úgy is leírhatjuk, mint mindazon múltbeli események és folyamatok összességét, amelyek elvezettek a jelenlegi hagyományokhoz, szokásokhoz, értékekhez és szabályokhoz, amelyeket a közösség tagjai követnek. A Cambridge Dictionary így fogalmaz: „Az örökség egy adott társadalom kultúrájához tartozó jellemzők – például hagyományok, nyelvek vagy épületek –, amelyeket a múltban hoztak létre, de a mai napig fontosak.” Vagyis egy közösség jelenlegi formája nem érthető meg annak múltja nélkül.

Ennek megfelelően közvetlen kapcsolat van egy közösség öröksége és az egyén személyisége között – hiszen az egyén a közössége örökségét ugyanúgy magában hordozza, mint a saját családja örökségét. Azt is mondhatnánk, hogy a közösségi örökség az egyén jellemének meghatározó eleme, és attól nem választható el. Ez segíthet megérteni, hogy a közösséggel és az örökséggel kapcsolatos témák miért annyira érzékenyek, és miért képesek erőteljes vitákat kiváltani. A közösségről és az örökségről szóló viták mindig rólunk magunkról is szólnak – ezek a kérdések mindig személyesek.

Ha tehát elfogadjuk, hogy a közösségi örökség az egyén jellemének egyik meghatározó eleme, akkor érdemes törődnünk vele. Az örökségünkkel való törődés és annak jellemzőinek tudatosítása egyenértékű azzal, hogy önmagunkkal foglalkozunk, és saját személyiségjegyeinket ismerjük fel. Ez a fajta önismeret és tudatosság rendkívül fontos. Csak akkor tudunk fejlődni, ha megértjük, miért viselkedünk úgy, ahogy. Képesek leszünk felismerni viselkedésünkben azokat a visszatérő mintázatokat, amelyeken talán változtatni szeretnénk – vagy amelyektől akár meg is akarunk szabadulni. Csak így tudjuk azonosítani, hogy mit szeretünk igazán, mire vágyunk az életben, és csak így tudunk ezek szerint cselekedni, kiegyensúlyozott lelkiállapotot elérni. Az örökségünkkel való foglalkozás tehát az önismeret egyik lehetséges útja.

Örökség és közösség

Egy közösség örökségével való foglalkozás magára a közösségre is pozitív hatással lehet. Ahogyan az egyének, úgy a közösségek is követhetnek tudattalan mintázatokat, amelyek nem minden esetben szolgálják a javukat. Egy közösség kulturális örökségének kutatása feltárhatja ezeknek a mintázatoknak a gyökereit, és lehetőséget adhat azok meghaladására. Ugyanakkor a közösség örökségének megismerése rámutathat azokra a sikerekre és kiemelkedő pillanatokra is, amelyek példaként szolgálhatnak a jövőre nézve. Vagyis bármire is jut egy közösség, amikor az örökségével foglalkozik, az a fejlődésének és gyarapodásának motorjává válhat.

Mindenképpen igaz, hogy amikor egy közösség feltárja közös kulturális örökségét, és felfedezi a közös pontokat és jellemzőket, az nagy valószínűséggel erősebb kötelékeket hoz létre a közösség tagjai között. Ez hozzájárulhat az összetartozás érzésének erősödéséhez és a tagok közötti szolidaritás növekedéséhez. Mindez végső soron javítja az emberek közérzetét és elégedettségét a mindennapi életükben.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a közösség kulturális öröksége felé való erőteljes (újra)orientálódás negatív következményekkel is járhat. Ha az erősebb összetartozás-érzet együtt jár más közösségektől való tudatos elhatárolódással, sőt azok leértékelésével, akkor a saját örökség iránti elköteleződés akár közösségek és kultúrák közötti konfliktushoz is vezethet. Éppen ezért döntő jelentőségű, hogy milyen értékek vezérlik a kulturális örökség feltárásának folyamatát – ezek határozzák meg, hogy az eredmény építő vagy romboló hatású lesz-e

Az örökség globális jelentősége

Az örökség globális jelentőségét az UNESCO (az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete) munkája is kifejezi. Az UNESCO-t 1945-ben alapították válaszként a második világháború során bekövetkezett hatalmas kulturális örökségpusztításokra. Felismerték, hogy ezek a pusztítások nemcsak emberéletekben és anyagi javakban okoztak súlyos veszteségeket, hanem a túlélők identitását is mélyen megrendítették, személyes szinten is instabilitást idézve elő. Ennek megfelelően az UNESCO célja akkor is, és ma is az, hogy megerősítse „közös emberi mivoltunkat az oktatás, a tudomány, a kultúra és a kommunikáció előmozdítása révén.”[1].

[1] UNESCO in brief: <https://www.unesco.org/en/brief> viewed on July 9th, 2025.

Az UNESCO leglátványosabb és legismertebb tevékenysége a világörökségi helyszínek listájának összeállítása, amely olyan emlékhelyeket, természeti területeket, kiemelkedő hagyományokat vagy szokásokat foglal magában, amelyek nemcsak egy-egy nemzet vagy közösség, hanem az egész emberiség számára felbecsülhetetlen értéket képviselnek. Azok a közösségek, amelyek világörökségi helyszíneknek adnak otthont, pénzügyi és tárgyi támogatásban részesülnek ezek megőrzéséhez.

Az „örökség” fogalma a UNESCO megalapítása óta folyamatosan fejlődött és bővült. Jelentése az idők során az emberiség örökségről való gondolkodásának sokdimenziósabbá válásával együtt gazdagodott. Az első hivatalosan elfogadott meghatározás az 1972-es Világörökségi Egyezményben született meg, és elsősorban a kézzelfogható örökségre – például épületekre, természeti helyszínekre, dokumentumokra és műalkotásokra – koncentrált. Ezt a meghatározást a 2003-as UNESCO Egyezmény a Szellemi Kulturális Örökségről bővítette ki, amelybe már beletartoztak az élő hagyományok, rituálék, zene, kézművesség, helyi tudás és a szóbeli történetmesélés is.

Az örökség fogalmának legutóbbi bővítése az Európa Tanácstól származik, mégpedig a 2005-ös Faro Egyezményből. Ez az egyezmény egy rendkívül fontos kérdést tárgyal: hogyan használható a (helyi) kulturális örökség pozitív emberi fejlődést támogató, építő erőként, és hogyan előzhető meg annak olyan irányú felhasználása, amely közösségek megosztásához, szembefordításához vezetne ahelyett, hogy közelebb hozná őket egymáshoz. A Faro Egyezmény szerint a kulturális örökséget, valamint minden, vele kapcsolatos tevékenységet olyan értékrendszerbe kell ágyazni, amelynek alapja az emberi jogok és a demokrácia. „A Faro Egyezmény arra ösztönöz bennünket, hogy felismerjük: a kulturális örökség nem önmagában az egyes tárgyakban vagy helyszínekben rejlik, hanem abban, amit az emberek ezekhez kötnek – az általuk hordozott jelentésekben, használatukban és az általuk képviselt értékekben.” [2]

Ez a megközelítés két dolgot jelent: Először is, egy ilyen értékalapú szemlélet lehetőséget ad arra, hogy saját kulturális örökségünkhöz kritikusán és tudatosan viszonyuljunk. Segít szembenézni közösségünk pozitív és negatív fejlődési irányjaival, és felismerni, milyen cselekvésre van szükség azok előmozdítása vagy kezelése érdekében. Másodszor, egy értékalapú megközelítés hatékonyan segít megelőzni a helyi örökség félreértelmezését vagy rosszindulatú felhasználását. A helyi örökség félrehasználása alatt azt értjük, amikor kulturális különbségekre hivatkozva indokolják közösségek szétválasztását. A nacionalista érvelés gyakran ilyen kulturális alapokon próbálja igazolni saját felsőbbrendűségét más nemzetekkel szemben, ami végül etnikai vagy nemzeti konfliktusok forrásává válhat. Ezzel szemben, ha a kulturális örökséget egy jól megalapozott, demokratikus és emberi jogi keretben tárjuk fel, az nem vezet kulturális megosztottsághoz, mivel az eltérő kulturális sajátosságokat nem fenyegetésként vagy veszélyként értelmezzük, hanem az egyéni és társadalmi fejlődés lehetséges, építő forrásaként.

Összefoglalva, a kulturális örökség oktatási programokba való beillesztése jelentős potenciált hordoz magában.

- Először is, ha valaki saját közössége örökségével és kulturális háttérével foglalkozik, az elősegíti az önismeretet, hiszen végső soron saját személyiségének egyes elemeit fedezi fel.
- Másodszor, a saját közösségről eddig ismeretlen tények feltárása erősítheti a közösség tagjai közötti kötelékeket azáltal, hogy láthatóvá teszi a közös pontokat, és növeli az egymás iránti szimpátiát.
- Harmadszor, a saját kulturális és történelmi háttér kritikus vonásainak feltárása hozzájárulhat a közösség működési zavarainak felismeréséhez és leküzdéséhez.
- Negyedszer, a közösség kiemelkedő kulturális sajátosságainak, valamint más közösségektől való különbözőségének felismerése felkeltheti a tagok kíváncsiságát más kultúrák és hagyományok iránt. Ez akkor következik be, ha a kulturális örökség feltárása egy szilárd, emberi jogi alapokon nyugvó, demokráciát és annak pluralista értékeit elfogadó hozzáállással történik.
- Végül a kulturális örökség kutatása összetett, többdimenziós feladat, amelyhez számos készség szükséges, és ezek a kutatási folyamat során fejleszthetők. Ide tartozik például az irodalomkutatás, levéltári kutatás, interjúkészítés technikája, a prezentációs készségek – beleértve a multimédiás kifejezési formák kezelését –, valamint az adott témakörhöz kapcsolódó alapvető ismeretek és/vagy gyakorlati készségek. Nem véletlen tehát, hogy a „kulturális tudatosság és kifejezőkészség” az egyik kulcskompetencia az egész életen át tartó tanulás nyolc területe közül.[3]

3. Nemzeti nézőpontok a helyi örökségről

3.1. Helyi örökség Belgiumban

A KÖZVÉLEMÉNY HOZZÁÁLLÁSA ÉS TÁRSADALMI JELENTŐSÉGE

Belgiumban a helyi örökség alapvető szerepet játszik a kollektív és egyéni identitás kialakításában. Legyen szó Vallóniáról, Flandriáról vagy Brüsszselről, a helyi örökséget a társadalmi kohézió, a közös emlékezet és a régió bemutatásának eszközeként értelmezik. Bár az örökség kezelése régiós hatáskör, közös tudat él a közösségekben annak fontosságáról.

A lakosság mély kötődést mutat saját helyi örökségéhez: legyen szó kápolnákról, parasztházakról, bányákról, népi hagyományokról vagy ikonikus természeti helyszínekről, ezek az elemek jelentéssel bírnak és büszkeséget keltenek. Civil kezdeményezések és helyi egyesületek egyre több projektet indítanak az örökség népszerűsítésére, például vezetett túrákat, kiállításokat, kiadványokat vagy digitális felvételeket szerveznek. Az olyan események, mint az Örökség Napjai (vagy Flandriában az Open Monumentendag) évről évre több ezer látogatót vonzanak, jelezve a közönség tartós érdeklődését.

A helyi örökség a politikai diskurzusban is rendszeresen megjelenik, különösen a kulturális, várostervezési és turisztikai politikák területén. A Brüsszeli Fővárosi Régió területrendezésért felelős államtitkára, Ans Persoons például így fogalmazott:

„Meg kell találni – és meg is lehet találni – az egyensúlyt a városok modernizálása és az örökség megőrzése között, ha valóban több teret akarunk visszaadni az embereknek.”[4]

Bizonyos közösségek különösen nagy jelentőséget tulajdonítanak örökségüknek:

- A vidéki térségek, amelyek több évszázados hagyományokat őriznek
- A posztindusztriális régiók, amelyek új identitást keresnek
- A multikulturális városi negyedek, ahol az örökség az interkulturális párbeszéd eszköze lehet

Olyan projektek, mint a „Vis ton Patrimoine”, „Patrimoine à roulettes” vagy „Un artisan vit dans mon village” jól példázzák ezt a dinamizmust: ezek a kezdeményezések a fiatalokat arra ösztönzik, hogy fedezzék fel a környezetüket, fejezzék ki magukat, és közösen alakítsák ki az örökségmesélés új formáit.

[4] <https://www.brusselstimes.com/belgium/711299/urbicide-how-brussels-is-seeking-to-balance-modernisation-and-heritage?>

JOGSZABÁLYI ÉS INTÉZMÉNYI HÁTTÉR

Belgiumban az örökségvédelem regionális jogszabályi keretek között valósul meg.

Vallóniában a Wallon Örökségi Kódex (2024-ben frissítve)[5] határozza meg azokat a védelmi előírásokat, amelyek a műemlékekre, helyszínekre, építészeti együttesekre vagy régészeti területekre vonatkoznak. A helyi örökség akkor részesülhet védelemben, ha elismerik, hogy jelentős szerepet játszik a regionális identitás szempontjából.

Flandriában az Onroerend Erfgoeddecreet (az ingatlan jellegű örökségről szóló rendelet, 2013)[6] különböző szintű elismerési kategóriákat határoz meg, a települési örökségtől egészen a nemzetközi listán szereplő örökségig. A Brüsszeli Fővárosi Régió egy sajátos, 1993 óta hatályban lévő rendeletet alkalmaz, amely az örökségvédelem szempontjait beépíti a területrendezési politikákba.

Szövetségi szinten a jogszabályok elsősorban a mozgó kulturális javakra (műalkotásokra, tárgyakra, levéltári anyagokra) és a kulturális javak kivételére vonatkoznak. Belgium emellett több nemzetközi egyezményt is ratifikált, köztük a Faro Egyezményt és az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Védelméről szóló Egyezményét, amelyek hatással vannak a régiós politikákra is.

Végül, a helyi önkormányzatok kulcsszerepet játszanak: gyakran ők javasolják a védendő épületek és helyszínek listáját, szemléletformáló tevékenységeket kezdeményeznek, vagy lakossági részvétellel megvalósuló projekteket indítanak. A belga örökségvédelem különösen gazdag állami, magán és civil intézményekben, amelyek az örökség megőrzésére és népszerűsítésére jöttek létre.

Vallónia – Wallon Örökségvédelmi Ügynökség (AWaP)

- o Küldetés: A vallon épített örökség megismerése, megőrzése, helyreállítása és népszerűsítése.
- o Megközelítés: Az ügynökség technikai tanácsadással, támogatásokkal, képzésekkel és oktatási projektekkel (például Fogadj örökbe egy műemléket vagy Egy kézműves él a falumban) támogatja az önkormányzatokat, iskolákat és polgárokat.
- o Képviselet értékek: Generációk közötti tudásátadás, hozzáférhetőség, helyi beágyazottság, állampolgári nevelés.

Flandria – Agentschap Onroerend Erfgoed

- o Küldetés: Az örökség védelme, kezelése és mindenki számára láthatóvá tétele.
- o Megközelítés: Települési örökség-nyilvántartások támogatása, helyreállítási források biztosítása, digitális szemléletformáló eszközök (pl. erfgoedkaart.be).
- o Értékek: Lakossági részvétel, alkalmazkodó újratervezés, a helyi identitás tisztelete.

Brüsszel – Urban.brussels (Kulturális Örökség Osztály)

- o Küldetés: Az örökség integrálása a várostervezési és fenntartható fejlődési politikákba.
- o Megközelítés: Tulajdonosok támogatása, információk terjesztése, mediációs projektek városi környezetben.
- o Értékek: Sokszínűség, örökséginnováció, közös kezelés.

Egyesületek és civil kezdeményezések

Számos helyi nonprofit szervezet dolgozik az örökség dokumentálásán, továbbadásán és népszerűsítésén:

- o Vallóniában: Qualité-Village-Wallonie, Maison du Patrimoine Médiéval Mosan stb.
- o Flandriában: Heemkundige Kringen (helytörténeti körök), helyi történeti hálózatok
- o Országsszerte: helyi múzeumok, könyvtárak, történeti egyesületek, elkötelezett iskolák.

Ezek a szervezetek könyveket adnak ki, túrákat szerveznek, visszaemlékezéseket gyűjtenek, oktatási eszközöket fejlesztenek, és fontos szerepet játszanak az örökséghez való hozzáférés demokratizálásában.

[5] Code Wallon du Patrimoine, https://agencewallonnedupatrimoine.be/wp-content/uploads/2024/05/20240601_CoPat_Textes_legislatifs_consolides.pdf

[6] <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1023317.html>

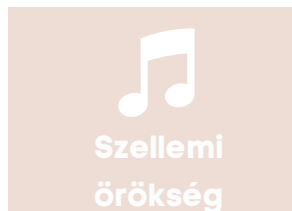

A HELYI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MÖGÖTT ÁLLÓ ÉRTÉKRENDSZER

Belgiumban a helyi örökséget széles és pluralista értelemben fogják fel, amely magában foglalja:

régi épületek, régészeti lelőhelyek, ipari maradványok, városi jellemzők

regionális nyelvek, zene, receptek, kézműves készségek, szokások

kultúrtájak, állami tulajdonban lévő erdők, történeti parkok

A leggyakrabban kiemelt értékek a következők:

a helyi örökség lehetőséget ad az embereknek arra, hogy azonosuljanak egy hellyel, és úgy érezzék, egy közösséghez tartoznak.

az örökséget értékes oktatási eszközként, az emlékezet tárházaként és a generációk közötti párbeszéd közvetítőjeként tekintik.

a régi épületek felújítása gyakran környezetbarát alternatívaként jelenik meg az új építkezésekkel szemben.

a multikulturális városrészekben az örökség hidat képez mások történeteinek megismeréséhez.

Az intézmények gyakran az UNESCO meghatározásait veszik alapul, de azokat a helyi sajátosságokhoz igazítják. Például az AWaP értékeli mind a „rangos tanújeleket”, mind pedig a „hétköznapi élet szerény emlékeit”.

Végül, az örökségpolitikákban egyre nagyobb szerepet kapnak a részvétel, a közös alkotás és a közvetítés fogalmai. A polgárok többé nem csupán szemlélői, hanem aktív alakítói az örökségnek.

ÖSSZEGZÉS: A HELYI ÖRÖKSÉG SZEREPE A BELGA IDENTITÁSBAN

Belgiumban a helyi örökség megőrzése és népszerűsítése erőteljes identitásformáló tényező, különösen egy olyan országban, ahol több kultúra, nyelv és történelmi narratíva él egymás mellett. Az örökséget gyakran olyan összekötő szálként értelmezik, amely múltat, jelent és jövőt kapcsol össze – egyfajta kapocsként a területhez és a közös emlékezethez.

Az örökség az aktív állampolgári szemlélet kialakításában is alapvető szerepet játszik. Olyan oktatási programokon keresztül, mint a „Vis ton Patrimoine” (Éld meg az örökséged!), a „Classes du Patrimoine” (Örökségórák) vagy „Un artisan vit dans mon village” (Egy kézműves él a falumban), a fiatalokat arra ösztönzik, hogy fedezzék fel, kérdőjelezzék meg és értelmezzék a környezetüket – ezáltal fejlődik kritikai gondolkodásuk és elköteleződésük a közjó iránt.

A klímaválság, a társadalmi feszültségek és a digitális átalakulások korában a helyi örökség az ellenállóképesség, a párbeszéd és a kollektív képzelőerő terepeként jelenik meg. Segít abban, hogy olyan társadalom formálódjon, amely nemcsak tudatosabban viszonyul saját örökségéhez, hanem nyitottabb is a sokféleségre és a változásra.

A KÖZVÉLEMÉNY HOZZÁÁLLÁSA ÉS TÁRSADALMI JELENTŐSÉGE

Lengyelországban a helyi örökség jelentős helyet foglal el mind a közvélemény tudatában, mind a nemzeti diskurzusban. A lengyel nemzet történelmi útja – amelyet terület felosztások, megszállások, határmódosulások és rendszerváltozások jellemeztek – erős érzékenységet alakított ki a kulturális identitás és a történelmi folytonosság kérdései iránt. Ennek következtében a helyi örökséget a nemzeti örökség szerves részeként értelmezik, és a társadalom különböző rétegei nagy tisztelettel viszonyulnak hozzá.

A lakosság aktív érdeklődést tanúsít a helyi örökség megőrzése iránt, különösen azokon a területeken, ahol mélyen gyökereznek történelmi és kulturális hagyományok. A népi szokásokat, vallási rítusokat, regionális nyelvjárást és építészeti emlékeket nem csupán kulturális tárgyként kezelik, hanem a közösségi identitás és a generációkon átívelő emlékezet megnyilvánulásaként is. Ezek az érzések gyakran visszaköszönek a politikai retorikában is. Lengyel politikai vezetők – köztük államfők és kulturális miniszterek – rendszeresen hangsúlyozzák a kulturális emlékezet megőrzésének fontosságát, valamint a kézzelfogható és szellemi örökség továbbörökítését a jövő generációi számára. Andrzej Duda köztársasági elnök például úgy fogalmazott, hogy az örökség „erkölcsi kötelesség azokkal szemben, akik a lengyel nemzet lelkét formálták.”

Az örökséggel kapcsolatos kérdések rendszeresen megjelennek a parlamenti vitákban és a helyi önkormányzati kezdeményezésekben, különösen a regionális fejlesztés, a turizmus és az oktatás kontextusában. Az elmúlt években egyre nagyobb figyelmet fordítanak az elhanyagolt vagy elfeledett örökség revitalizációjára – különösen a kisebbségi vagy konfliktusok utáni közösségek örökségére –, ami a lengyel történelem multikulturális dimenziói iránti növekvő tudatosságot tükrözi.

Prof. Jacek Purchla, a krakkói Nemzetközi Kulturális Központ alapítója kiemelte a helyi örökség fontosságát a regionális identitás és a városfejlesztés alakításában. Véleménye szerint:

„A kulturális örökség nem csupán a múlt öröksége, hanem stratégiai erőforrás a jövő számára – különösen azoknak a helyi közösségeknek, amelyek évtizedes eltűnés után próbálják visszanyerni identitásukat.”

(Forrás: Cultural Heritage and Identity in Central Europe, 2011)

Purchla szemlélete rámutat arra, hogy az örökség nem csupán a múlt emlékezetének eszköze, hanem olyan közeg is, amelyen keresztül Lengyelország sokféle közössége – vidéki, városi, kisebbségi és vallási – aktívan formálja identitását, és kifejezésre juttatja helyét a nemzeti narratívában.

Elsősorban a vidéki közösségek mutatnak erős kötődést a néphagyományokhoz, nyelvjárásokhoz, vallási rituálékhoz és a helyi kézművességhez. Ezek az elemek szerves részét képezik a helyi identitásnak. Ezzel szemben a városi közösségek, különösen olyan történelmileg jelentős városokban, mint Krakkó, Wrocław vagy Gdańsk, inkább az építészeti és multikulturális örökségre helyezik a hangsúlyt – beleértve a német, zsidó és orosz hagyaték nyomait is.

Továbbá a kisebbségi és marginalizált közösségek, mint például a lemkók, kasubok, sziléziaiak és a romák, nagy figyelmet fordítanak a kulturális örökség megőrzésére, mivel ez számukra az önálló identitás kifejezésének és megerősítésének eszköze a lengyel társadalmi és kulturális közegben. Végül a vallási közösségek, különösen a katolikus egyház, jelentős szerepet játszanak a vallási örökség megőrzésében és népszerűsítésében – ideértve a templomokat, kegyhelyeket és zarándoklatokat is.

JOGSZABÁLYI ÉS INTÉZMÉNYI HÁTTÉR

Lengyelországban a helyi örökség védelmét szabályozó legfőbb jogszabály a Műemlékvédelemről és műemléki gondoskodásról szóló törvény (lengyelül: Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), amelyet 2003-ban fogadtak el. Ez a törvény átfogó keretet biztosít a történelmi, művészeti vagy tudományos értékkel bíró kulturális javak védelmére, megóvására és dokumentálására.

A jogszabály azon az elven nyugszik, hogy a kulturális örökség közjó, amelynek megőrzése az egész társadalom érdeke. Kiemeli az állam, az önkormányzatok és a magántulajdonosok felelősségét a kulturális emlékek épségének és folytonosságának biztosításában. Az örökségvédelem indoklása azon az elgondoláson alapul, hogy a kulturális örökség a nemzet felhalmozott tapasztalatainak, tudásának és értékeinek megtestesítője, amely alapot ad a kulturális identitásnak és a polgári tudatosságnak.

A törvény előírja az örökségi nyilvántartások létrehozását, kötelezettségeket ró a védett épületek tulajdonosaira, valamint felhatalmazza az illetékes hatóságokat, hogy intézkedjenek elhanyagolás vagy nem megfelelő beavatkozás esetén. A megőrzési munkálatokat országos és regionális szinten is támogatják, gyakran európai uniós kulturális alapokból kiegészített forrásokkal.

A törvény szerint az örökség védelme közérdek és nemzeti felelősség. Megfogalmazása szerint a kulturális örökség pótolhatatlan tudás-, identitás- és történelmi folytonosságforrás. Kötelezővé teszi az örökségi értékek nyilvántartását, dokumentálását és megóvását, valamint feljogosítja az állami és helyi szerveket ezek érvényesítésére.

A kulturális örökségvédelmi politika összehangolásáért felelős legfontosabb állami szerv a Lengyel Nemzeti Örökségvédelmi Intézet (Narodowy Instytut Dziedzictwa, NID). Az intézet feladatai közé tartozik a kézzelfogható és szellemi örökség azonosítása, kutatása, dokumentálása és népszerűsítése. A NID a helyi örökséget a kulturális táj szerves részeként határozza meg, amelybe beletartozik a történelmi építészet, régészeti lelőhelyek, hagyományos mesterségek, szóbeli történelem és helyi szokások. Az intézet kiemeli az örökség társadalmi értékét, és azt az oktatás, a közösségi részvétel és a nemzeti egység eszközeként értelmezi. Hivatalos kommunikációjában gyakran hangsúlyozza, hogy az örökség megőrzése kulturális és erkölcsi kötelesség, amely elengedhetetlen a generációk közötti folytonosság és a társadalmi ellenállóképesség kialakításához.

További állami intézmény a Kultúra és Nemzeti Örökség Minisztériuma, amely központi szerepet játszik a nemzeti örökségvédelmi politika alakításában. Küldetésnyilatkozata szerint célja Lengyelország kulturális örökségének megóvása és népszerűsítése, mint a nemzeti identitás, a polgári részvétel és a nemzetközi elismertség alapja. A minisztérium a helyi örökséghez való hozzáállása többretegű: pénzügyi támogatást nyújt (például az Ochrona Zabytków vagy Kultura ludowa i tradycyna pályázati programokon keresztül), jogalkotási felügyeletet lát el, és nemzetközi együttműködésekkel folytat. Mindez azt a célt szolgálja, hogy biztosítsa a fizikai örökségi helyszínek védelmét, valamint a szellemi kulturális gyakorlatok továbbörökítését.

A minisztérium a helyi örökséget széles értelemben értelmezi, amely nemcsak a történelmi épületeket és műemlékeket foglalja magában, hanem a népi kultúrát, a nyelvet, a szóbeli hagyományokat, a kézművességet és a vallási rítusokat is. Ez az inkluzív szemlélet tükrözi azt a növekvő felismerést, hogy az örökség élő, fejlődő folyamat, amely a közösségi életbe ágyazódik. A helyi örökség tehát egyszerre tekinthető a regionális sokszínűség lenyomatának és a nemzeti kulturális gazdagság egyik alappilléérének.

A Kultúra és Nemzeti Örökség Minisztériuma nyilvános kommunikációjában és szakpolitikai keretrendszerében a helyi örökség fontosságát hangsúlyozza annak társadalmi kohéziót, polgári identitást és generációk közötti folytonosságot erősítő szerepe révén. Az örökségvédelem ügyét állampolgári felelősségként pozicionálja, amely hozzájárul a nemzeti ellenállóképesség megerősítéséhez, előmozdítja a turizmust és a gazdasági fejlődést, és biztosítja, hogy a különböző kulturális élmények emlékezete – különösen azoké, amelyeket korábbi rezsimek elnyomtak vagy eltöröltek – tovább éljen.

Regionális szinten a vajdasági (voivodeship) műemlékvédelmi hivatalok decentralizált módon működnek, az örökségvédelmi kormányzás helyi karjaként. Elsődleges feladatuk az állami örökségvédelmi politika végrehajtása a konzerválás, helyreállítás és dokumentáció területén. Megközelítésük védelmi és szabályozási szemléletű, amely elsősorban a jogi érvényesítésre, a területrendezésre és a műszaki ellenőrzésre összpontosít. E hivatalok számára a helyi örökség elsősorban tárgyi kultúrát jelent – történelmi építészetet, régészeti lelőhelyeket, városi szerkezeteket –, de munkájukat egyre inkább meghatározza a közösségi egyeztetés és a részvételi tervezés. Kiemelik, hogy az örökség nem csupán történelmi tudás forrása, hanem a helyi fejlődés és kulturális fenntarthatóság kulcsa is lehet. Számos civil szervezet és magánalapítvány is aktív szereplője az örökségvédelemnek Lengyelországban. Közülük kiemelkedik a Kulturális Örökség Alapítvány (Fundacja Dziedzictwa Kulturowego), amely restaurálási projekteket végez, különösen vallási és kisebbségi örökségi helyszíneken, valamint kiállítások, előadások és kiadványok révén növeli a lakosság tudatosságát. Az alapítvány küldetésében hangsúlyos szerepet kap az örökségvédelem etikai dimenziója – nevezetesen az elfeledett vagy elhanyagolt történetek feltárásának kötelessége és a közösségek közötti párbeszéd elősegítése. Módszerük gyakran épít a helyi lakosokkal való együttműködésre, ezzel is erősítve azt a szemléletet, hogy az örökség közösségi érték, nem csupán intézményi felelősség.

A HELYI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MÖGÖTT ÁLLÓ ÉRTÉKRENDSZER

A helyi örökség fontos szerepet tölt be a lengyel közbeszédben és intézményi keretekben, ahol számos egymással összefüggő értéket tulajdonítanak neki. A legfontosabbak a következők:

Az örökséget széles körben úgy tekintik, mint a helyi és nemzeti identitás egyik alappillérét, amely összeköti a múlt generációit a mai társadalommal és a jövő közösségeivel.

Az örökség védelmét és megőrzését kollektív felelősségként értelmezik, amelyben az egyének, a közösségek és az intézmények egyaránt részt vesznek, közös elköteleződéssel a kulturális értékek gondozása iránt.

Azokon a területeken, amelyeket történelmi konfliktusok vagy politikai átalakulások formáltak, az örökséget gyakran a közösségi összetartozás forrásaként említik. Elősegíti a társadalmi kapcsolatok erősödését, és megerősíti a közös hovatartozás érzését.

Az örökség megőrzését gyakran erkölcsi kötelességként és történelmi igazságtételként értelmezik, különösen a háborús pusztításokkal és a kisebbségi narratívák eltüntetésével összefüggésben.

Ezek az értékek számos formában jelennek meg, például társadalmi szemléletformáló kampányokban, tantervfejlesztésben, valamint helyi kezdeményezésekben, amelyek célja a történelmi környezetek újjáélesztése, a hagyományos tudás megőrzése és a szóbeli történetek összegyűjtése. E törekvések révén az örökséget nem csupán megőrzik, hanem aktívan beépítik a kortárs kulturális és társadalmi életbe.

ÖSSZEGZÉS: A HELYI ÖRÖKSÉG SZEREPE A LENGYEL IDENTITÁSBAN

Összegzésként elmondható, hogy a helyi örökség megőrzése és népszerűsítése kulcsszerepet játszik a lengyel emberek kulturális öntudatának és kollektív identitásának formálásában. Egy olyan országban, ahol a történelmi tájat külső erők drámai módon alakították át, a helyi örökség nemcsak az egyes régiók vagy közösségek egyedi jellegét tükrözi, hanem hozzájárul egy tágabb nemzeti narratíva kialakításához is, amely értékeli a sokszínűséget, az emlékezetet és a folytonosságot.

Mint ilyen, a helyi örökség kulcsfontosságú eszközként működik a kulturális újjáépítés és identitásformálás folyamatos folyamatában, megerősítve Lengyelország elkötelezettségét amellett, hogy tiszteletben tartsa múltját, miközben eligazodik a jelen kor összetett kihívásai között.

A KÖZVÉLEMÉNY HOZZÁÁLLÁSA ÉS TÁRSADALMI JELENTŐSÉGE

Magyarországon a helyi kulturális örökség jelentős értéket képvisel a társadalomban. Ez jól tükröződik a népszerű népművészeti fesztiválokban, a közösségi hagyományokban és a történelmi helyszínek széles körű megőrzésében. A magyar vidéki közösségeken végzett kutatások (Csurgó & Smith, 2022)[7] azt mutatják, hogy az örökség mélyen beágyazódik e közösségek mindennapjaiba: a hagyományok és az emlékek formálják a helyi tájat. Sok faluban és kisvárosban az emberek szorosan kötődnek helyi szokásaikhoz – legyen szó hagyományos táncokról, tájegységi kézművességről vagy helyi gasztronómiáról. Ezeket a hagyományokat nemcsak őrzik, hanem aktívan ápolják és továbbadják a jövő generációinak.

E mély kötődés egyik különleges példája a mohácsi busójárás[8], egy több évszázados hagyomány, amelynek során a résztvevők álarcot és birkabőrt öltenek, hogy elűzzék a telet. Az UNESCO által szellemi kulturális örökségként elismert esemény jóval több, mint egy fesztivál – a helyi identitás ünnepe. Minden évben ezrek látogatnak Mohácsra, és az egész közösség – beleértve a fiatalokat is – aktívan részt vesz a hagyomány életben tartásában. A mohácsiak számára a busójárás nem csupán kulturális esemény, hanem identitásuk szerves része, amely összeköti őket múltjukkal, és a jelenben is erős közösségi összetartozást teremt. Hasonlóképpen, a mezőkövesdi matyó hímzés[9] – élénk, virágmintás motívumairól ismert – olyan élő hagyomány, amelyet a helyi kézművesek generációk óta őriznek. Ez a hagyomány szintén az UNESCO szellemi kulturális örökségi listáján szerepel.

Ezek a példák jól mutatják, hogy sok magyar számára az örökség nem egy távoli, elvont fogalom, hanem olyasmí, ami szorosan beépül a mindennapi élet szövetébe.

[7] Csurgó, B., & Smith, D. (2022). Rural heritage and place-making: Embedding community values, traditions, and memories in Hungary. *Journal of Rural Studies*, 75, 100-112. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.01.012>

[8] Mohács Busójárás carnival: UNESCO Intangible Cultural Heritage. Retrieved June 30, 2025, from <https://ich.unesco.org/en/RL/busojaras-carnival-in-mohacs-00320>

[9] Matyó embroidery: UNESCO Intangible Cultural Heritage. Retrieved June 30, 2025, from <https://ich.unesco.org/en/RL/maty%C3%B3-embroidery-00321>

Sok magyar vesz részt örökséghez kapcsolódó tevékenységekben: a táncházak különösen népszerűek a fiatalok körében, a helytörténeti múzeumokat és a szabadtéri falumúzeumokat (tájházakat) pedig rendszeresen látogatják. Emellett az évente megrendezett Kulturális Örökség Napjai[10] tömegeket vonzanak Magyarország-szerte a történelmi épületekhez és helyszínekhez. Ezek az események jól mutatják a kulturális örökség megőrzése iránti növekvő társadalmi érdeklődést, amelyben fiatalabb és idősebb generációk egyaránt részt vesznek.

A vidéki közösségek, etnikai kisebbségek és az idősebb generációk hagyományosan mindig is kiemelt figyelmet fordítottak az örökségmegőrzésre, de az elmúlt években jól érzékelhető újraéledő érdeklődés figyelhető meg a városi fiatalok körében is. A népzenei és néptáncgyűttesek Budapesten is virágzó közösségeket alkotnak, ami jól mutatja, hogy a helyi hagyományoknak széles körű vonzereje van, és már nem csupán a vidéki térségekre jellemzőek. Valójában a helyi örökség iránti fokozódó érdeklődés a városi fiatalok körében mélyebb kulturális megújulásra utal: egyre többen keresik a kapcsolatot saját gyökereikkel.

Politikai szinten is kiemelt témává vált a helyi örökség: gyakran kapcsolódik a nemzeti identitásról és a kulturális politikákról szóló vitákhoz. Az utóbbi években az örökségmegőrzés központi szerepet kapott Magyarország politikai napirendjén. A kulturális szakpolitikák egyre inkább hangsúlyozzák az örökséget mint értékes erőforrást, amely nemcsak a turizmus szempontjából fontos, hanem a közösségépítés és a hazafias érzés erősítése szempontjából is. A helyi örökséget, amely szorosan kapcsolódik a nemzeti identitáshoz, nem csupán egy szűk érdeklődési kör tárgyaként, hanem a közélet egyik meghatározó elemként kezelik. Ennek eredményeként az örökségvédelem körüli diskurzus egyre inkább kilépett az akadémiai körökből, és a nemzeti közbeszéd élvonalába került.

JOGSZABÁLYI ÉS INTÉZMÉNYI HÁTTÉR

Magyarország örökségvédelme átfogó jogi keretrendszerre épül:

- A 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről biztosítja a jogi alapot a kulturális örökség azonosítására, megőrzésére és hasznosítására. A törvény hatálya alá tartozik a kézzelfogható örökség (például műemlékek, történelmi épületek, tárgyi emlékek), valamint a szellemi örökség (például szokások, hagyományok, kézműves mesterségek) is. A jogszabály hangsúlyozza a fenntarthatóság, a társadalmi részvétel és az oktatás fontosságát, biztosítva, hogy az örökség ne csupán védett legyen, hanem a jövő generációk számára is hozzáférhető maradjon.
- A 393/2012. (XII. 20.) számú kormányrendelet határozza meg az örökségvédelmi hatóságok működési szabályait, beleértve azt is, hogyan kell a kulturális örökségi helyszíneket nyilvántartásba venni, megóvni és ellenőrizni. A rendelet célja, hogy az örökségvédelem folyamata egységes és rendszerszerű legyen, biztosítva az országos szintű következetességet.

Magyarország aktív résztvevője több nemzetközi egyezménynek is, amelyek meghatározzák az örökségvédelem irányelveit. Az ország aláírta az UNESCO Világörökségi Egyezményt, valamint a 2003-as egyezményt a szellemi kulturális örökség megőrzéséről, és ezáltal elkötelezte magát a kulturális örökség védelmének globális célkitűzései mellett. Ezek a nemzetközi egyezmények olyan kereteket biztosítanak Magyarországnak, amelyek révén az örökség nemcsak nemzeti büszkeségként, hanem a globális közösség részeként is megőrzésre kerül. E konvenciókhoz való csatlakozással Magyarország összehangolja politikáit a nemzetközi sztenderdekkel, és erősíti szerepét a világ kulturális örökségének védelmében.

Magyarország örökségvédelmi rendszerének egyik sajátos vonása a decentralizált felépítés. Miközben az országos kormányzat biztosítja a törvényi háttérrel és keretrendszerrel, a helyi önkormányzatok, múzeumok és a nemzeti parkok természetvédelmi őrszolgálatok aktívan részt vesznek a helyi szintű örökségvédelemben. A helyi hatóságok felhatalmazást kapnak arra, hogy döntéseket hozzanak az örökség védelméről, a helyi múzeumok – amelyek gyakran az önkormányzatok fenntartásában működnek – pedig kulcsszereplők a kulturális örökség kutatásában és bemutatásában. Emellett a nemzeti parkok őrszolgálatok is hozzájárulnak az régészeti lelőhelyek védelméhez, biztosítva, hogy az örökség ne csak az épített környezetben, hanem természeti területeken is megőrzésre kerüljön.

Magyarország nagy hangsúlyt fektet a szellemi kulturális örökség védelmére is, amit megerősít az a tény, hogy az ország korán csatlakozott az UNESCO 2003-as Szellemi Kulturális Örökség Egyezményéhez. Ez a kötelezettségvállalás a kulturális gyakorlatok széles körére terjed ki, mint például a hagyományos zene, kézművesség és ünnepek, amelyek szerves részét képezik Magyarország kulturális örökségének.

Az elmúlt években Magyarország a Faro Egyezmény elveit is magáévá tette, amelyek az örökség társadalmi értékét helyezik előtérbe. Ez a szemléletváltás felismeri, hogy az örökségvédelem nem csupán a fizikai helyszínek megóvását jelenti, hanem azt is, hogy az élő hagyományok továbbra is aktívak és hozzáférhetők maradjanak a közösség számára.

KÖZÖSSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK AZ ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉBEN

Magyarországon számos helyi közösség különösen elkötelezett örökségének megőrzése iránt. Különösen a vidéki falvak büszkéek arra, hogy generációkon átörökölt hagyományokat őriznek, mint például a népviseletek, táncok és ünnepi szokások. Például Észak-Magyarországon a palóc közösségek minden évben fesztiválokat rendeznek népi kultúrájuk ünneplésére, míg az erdélyi székelyek továbbra is identitásuk részeként ápolják örökségüket.

Hasonlóképpen, az etnikai kisebbségek, mint a svábok (dunai németek) vagy a szlovákok, kulturális központokat működtetnek, hogy megőrizzék egyedi szokásaikat és hagyományaikat, gyakran helyi önkormányzati kezdeményezések támogatásával.

A helyi, alulról jövő kezdeményezések mellett több jelentős intézmény is kulcsszerepet játszik Magyarország örökségének megőrzésében és népszerűsítésében. A Hagyományok Háza[11] vezető szerepet tölt be a Kárpát-medencei népi hagyományok védelmében, műhelyeket, képzéseket és közösségi ismeretterjesztő programokat kínálva. Az Országos Múzeum és más regionális múzeumok elsősorban a kézzelfogható örökség megőrzésében töltenek be fontos szerepet: történeti tárgyakat gyűjtenek és restaurálnak.

Szakmai szervezetek, mint az ICOMOS Magyarország[12] és az Europa Nostra Hungary szintén hozzájárulnak az örökségvédelemhez szakértői tanácsadással és elismerési programokkal.

A HELYI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MÖGÖTT ÁLLÓ ÉRTÉKRENDSZER

Magyarországon a helyi örökséget széles körben értelmezik egyszerre kulturális értéknek és polgári felelősségként. Kiemelt szerepet játszik a nemzeti büszkeség, identitás és folytonosság erősítésében. Az örökséget gyakran olyan hagyatékként jelenítik meg, amelyet tisztelni és megőrizni kell, a hagyományos gyakorlatokat pedig a közösségi önazonosság szerves részeként ünneplik. E szemlélet központi eleme a Hungarikum fogalma – olyan, különösen magyar termékek, hagyományok és értékek elnevezése, amelyeket hivatalosan is elismernek kulturális jelentőségük miatt. Ezek közé tartoznak például a gasztronómiai különlegességek, mint a tokaji bor vagy a kalocsai paprika, valamint a népművészet, népzene és a tájegységi fesztiválok. Ezek az elemek nem csupán büszkeségre okot adó szimbólumok, hanem összekötik a generációkat, és segítenek a magyar embereknek kapcsolódni közös történelmükhöz.

Ugyanakkor az örökség újabb értelmezései a sokszínűséget, a kritikai gondolkodást és az innovációt is előtérbe helyezik. A helyi örökséget egyre inkább a közösségfejlesztés, a fiatalok bevonása és az interkulturális párbeszéd eszközeként ismerik el. Míg a hagyományos narratívák gyakran idealizálják Magyarország vidéki múltját, a kortárs megközelítések eddig el nem mondott történetekkel, marginalizált múltakkal és alakuló identitásokkal is foglalkoznak.

Az örökség így élő, dinamikus erőforrássá válik, amely elősegíti a társadalmi kohéziót és a generációk közötti tanulást. Képessé teszi a közösségeket arra, hogy reflektáljanak saját múltjukra, ünnepeljék kulturális sokszínűségüket, és bekapcsolódjanak új, inkluzív kulturális gyakorlatokba. Ebben az értelemben Magyarország hozzáállása a helyi örökséghez átalakulóban van: hagyományt ötvöz innovációval, és elismeri múltjának pozitív és negatív aspektusait egyaránt.

[11] Hungarian Heritage House (Hagyományok Háza): About us. Retrieved June 30, 2025, from <https://www.hagyomanyokhaza.hu/en>

[12] ICOMOS Hungary: About ICOMOS Hungary. Retrieved June 30, 2025, from <https://www.icomos.hu/en>

SZEMBENÉZÉS EGY ÖSSZETETT MÚLTTEL: A TRIANONI ÖRÖKSÉG

Az 1920-as trianoni békeszerződés jelentősen átrajzolta Magyarország határait, és magyarok millióit hagyta az új államhatárokon kívül. Ez a területi veszteség és annak kulturális következményei a magyar nemzeti emlékezet központi elemei, és gyakran „trianoni traumaként” emlegetik őket. Bár ennek az eseménynek a hatása ma is érződik, Magyarország különböző módokon igyekszik feldolgozni örökségét.

Június 4-e a Nemzeti Összetartozás Napja, amely a határokon átnyúló magyar közösségek közös kulturális identitását hangsúlyozza. Az olyan intézkedések, mint a határon túli magyaroknak nyújtott kettős állampolgárság, szintén ezt a kapcsolatot kívánják erősíteni.

Emlékhelyek és kulturális kifejezések segítik a trianoni múlt tudatos jelenlétét a közgondolkodásban. A Nemzeti Összetartozás Emlékhelye Budapesten az elveszített magyar településekre emlékeztet, míg a Székely Himnusz a mai napig fontos kulturális szimbólum. Ezek a törekvések hozzájárulnak ahhoz, hogy Trianon emlékezete fennmaradjon, és erősítik a kollektív identitás érzését a Magyarországon élő és a határon túli magyar közösségek körében egyaránt.

ÖSSZEGZÉS: A HELYI ÖRÖKSÉG SZEREPE A MAGYAR IDENTITÁSBAN

A helyi örökség megőrzése alapvető fontosságú a magyar emberek önismerete szempontjából. Összeköti a generációkat, és erősíti a közös történelem tudatát. Fesztiválok, dalok és hagyományok nemcsak a múltat tisztelik, hanem alakítják az ország kollektív identitását is. Ezek az élő hagyományok nem csupán fennmaradnak, hanem aktívan ápolják és továbbadják őket, így az örökség a mindennapi élet élő, vibráló része marad. Ezt a folyamatot erős jogszabályi háttér és kulturális intézményrendszer is támogatja, tükrözve azt a nemzeti elköteleződést, hogy mind a kézzelfogható emlékeket, mind a szellemi gyakorlatokat megőrizzük a jövő generációi számára.

Magyarország gazdag kulturális öröksége – amelyet az olyan UNESCO világörökségi helyszínek, mint Hollókő, valamint a széles körben ünnepeelt helyi hagyományok is megjelenítenek – különlegessé teszi az országot a nemzetközi porondon. A „Hungarikum” megnevezés – amely a különösen magyar termékeket és hagyományokat jelöli, mint például a tokaji bor vagy a kalocsai paprika – jól példázza, milyen büszkéek a magyarok kulturális kincseikre. A közös kulturális emlékezet ráadásul hidat képez a határon túli magyar közösségek között is, egységet teremtve olyan történelmi kihívásokkal szemben is, mint például Trianon.

Összefoglalva: az örökség megőrzése Magyarországon nem pusztán a múlt tiszteletéről szól, hanem egy élő, összekötő erő, amely formálja a nemzet kollektív identitását, és utat mutat a jövő felé.

A KÖZVÉLEMÉNY HOZZÁÁLLÁSA ÉS TÁRSADALMI JELENTŐSÉGE

Szerbia híres hagyományairól, kultúrájáról és kulturális örökségéről, amelyet gyakran értelmeznek tárgyi kultúraként (műemlékek, hagyományos építészet, templomok, kézművesség) és szellemi elemekként (nyelvjárások, zene, rítusok, folklór, szokások).

Szerbiában az intézmények formális mechanizmusokat működtetnek a kulturális örökség védelmére, ugyanakkor számos kezdeményezés helyi közösségekből, ifjúsági szervezetektől és civilektől indul. A kulturális örökségvédelemmel kapcsolatos első hivatalos lépésre 1844. február 22-én került sor, amikor Aleksandar Karađorđević herceg Jovan Sterija Popović javaslatára kiadta a régi városok és romjaik lebontásának tilalmáról szóló rendeletet. Az Ősi Emlékek Védelméről szóló rendelet volt az első általános jogi aktus a kulturális örökség védelméről Szerbiában, és egyben az egyik legkorábbi modern örökségvédelmi jogszabály Európában a 19. században.

A szerb író, Milorad Panić-Surep (aki később az intézet első igazgatója lett) különleges erőfeszítéseinek köszönhetően Szerbia kormánya 1947-ben megalapította a Kulturális Emlékek Tudományos Kutatásának és Védelmének Intézetét, belgrádi székhellyel. 1960-ban az intézmény új neve: Kulturális Emlékek Védelmének Köztársasági Intézete – Belgrád lett, majd 1971-ben csatlakozott hozzá a Jugoszláv Kulturális Emlékek Védelmi Intézete, és hamarosan megkezdődött az örökségvédelmi intézményhálózat szervezése Szerbia területén. Szerbia különösen híres kultúrájának, hagyományainak és a néptánc-folklór megőrzéséről. A „szerb kolo”, egy hagyományos szerb tánc, az UNESCO által védett kulturális értékek listáján szerepel. A kolo a szerb nép tükré, amelyet minden jelentős életeseményen előadnak. A szokások területenként eltérnek, és minden régióknak megvan a maga komplex hagyományrendszere, miközben a múltban rendezett események bizonyos helyeken a mai napig élnek.

Különböző fesztiválokon és kulturális eseményeken a folklórcsoportok a szerb koreográfiát, éneket és hangszeres előadásokat népszerűsítik. A „Gučai trombitásfesztivál” (Sabor trubača u Guči) az egyik leglátogatottabb zenei fesztivál, ahol a folklór fontos szerepet kap, míg a „Vukov Sabor Tršićben” a legrégebbi kulturális rendezvény Szerbiában.

A helyi örökség kiemelten fontos a közvélemény számára, különösen a vidéki térségekben, ahol a hagyományokat és szokásokat még ma is a régi módon él meg. Az elmúlt években növekedett a tudatosság a helyi szokások, nyelvjárások, népdalok, táncok és hangszeres zene megőrzésének szükségességéről. Az utóbbi időben számos digitalizálási projekt is megvalósult Szerbiában a kulturális örökség megőrzésének érdekében.

JOGSZABÁLYI ÉS INTÉZMÉNYI HÁTTÉR

2021 elején a Kulturális és Tájékoztatási Minisztérium meghatározta a Szerb Köztársaság kulturális fejlődésének stratégiai prioritásait a 2021–2025 közötti időszakra, amelyeket a Szerb Köztársaság kormánya is jóváhagyott. A dokumentum 20 kulcsfontosságú kultúrpolitikai irányvonalat rögzít azzal a céllal, hogy javítsa a kulturális szektor működését, erősítse a kulturális identitás tudatosítását, bevezesse a kulturális értékek közvetítésének korszerű és innovatív megközelítéseit, valamint ösztönözze az együttműködést az oktatási, tudományos és turisztikai szektorokkal. Szerbia kulturálpolitikai stratégiai céljai közül kiemelkednek a következők:

- a kultúrára fordított költségvetési források növelése,
- a kulturális és történelmi örökség megőrzése,
- szorosabb együttműködés az UNESCO-val,
- korszerű múzeumok és galériák fejlesztése,
- a művészetek és a filmipar támogatása,
- a médiatérben való versenyképesség növelése,
- valamint a kulturális termelés decentralizációja.

További fontos prioritások közé tartozik a kulturális diplomácia fejlesztése, nagyobb infrastrukturális beruházások megvalósítása és folytatása, együttműködés a magánszektorral köz- és magánpartnerségek révén, valamint más releváns szereplők bevonása is. Tervben van továbbá adókedvezmények bevezetése a kulturális beruházások ösztönzésére, a kultúra gazdasági dimenziójának elismerése, a populáris kultúra megerősítése, a kulturális tartalmak digitalizálása, és a kulturális turizmus fejlesztése. Külön hangsúlyt kap az alkotóművészek, kulturális dolgozók és művészeti szakmai szervezetek helyzetének javítása is.

Szerbia öt olyan helyszínnel büszkélkedhet, amelyek felkerültek az UNESCO Világörökségi Listájára, és amelyek a Balkán gazdag történelméről, spiritualitásáról és kulturális fejlődéséről tanúskodnak:

1. Stari Ras és Sopoćani (1979) – középkori műemlékegyüttes, amely magában foglalja a Sopoćani kolostort, a Szent György oszlopai kolostort, a Szent Péter és Pál templomot, valamint a Gradina településen található Ras várának romjait.
2. A studenicei kolostor (1986) – a Nemanjić-dinasztia korából származó egyik legjelentősebb szellemi és művészeti központ.
3. Gamzigrad – Romuliana, Galerius császár palotája (2007) – kivételes régészeti lelőhely a késő római korszakból.
4. Középkori műemlékek Koszovóban (2004)* – csoportos bejegyzés, amely magában foglalja a dečani, gračanicai és peći patriarchátus kolostorokat, valamint a prizreni Ljeviška Szűz Mária-templomot. Ez a világörökségi helyszín jelenleg a veszélyeztetett örökségek listáján szerepel.
5. Stećci – középkori sírkövek (2016) – határokon átnyúló sorozathelyszín, amelyet Szerbia Bosznia-Hercegovinával, Horvátországgal és Montenegróval közösen jegyez.

Eddig Szerbia öt elemet jegyeztetett be az Emberiség Szellemi Kulturális Örökségének Képviselési Listájára, amelyek élő hagyományokat és szokásokat képviselnek, és mély jelentéssel bírnak a nemzeti identitás szempontjából:

- Slava – A család védőszentjének ünneplése (2014)
- Kolo – Hagyományos népi körjáték, az egység és a közösségi szellem szimbóluma (2017)
- Éneklés hegedűkísérettel – Nemzedékeken átörökölt hős szöveges hagyomány (2018)
- Fazekasság Zlakusában – Kézikeréken végzett edénykészítési technika, amelyet a Zlakusa nevű faluban ápolnak (2020)
- Szilvapálinka készítése és fogyasztása – A hagyományos szilvapálinka előállításához kapcsolódó társadalmi gyakorlatok és tudás (2022)

A Szerb Köztársaság Kulturális Minisztériuma 28 nemzeti kulturális intézmény munkáját felügyeli, amelyek kulcsszereplői a kulturális örökség megőrzésének és a kortárs művészet fejlődésének. Ezek közül a legfontosabbak:

- A Kulturális Műemlékek Védelmének Köztársasági Intézete, amely a mozdíthatatlan kulturális javak szakszerű védelméért felelős központi intézmény
- A Szerb Nemzeti Múzeum, az ország legjelentősebb múzeumi intézménye
- A Szerb Állami Levéltár, amely 36 közlevéltárból álló országos hálózatot foglal magában
- A Jugoszláv Levéltár, amely az egykori közös állam iratanyagának őrzője
- A Szerb Nemzeti Könyvtár, amely 164 nyilvános könyvtár munkáját koordinálja
- A Jugoszláv Filmtéka, amely kiemelt jelentőségű intézmény a filmes örökség megőrzése szempontjából
- A Szerbiai Filmközpont, amely a hazai filmgyártás fejlesztéséért és népszerűsítéséért felelős.

KÖZÖSSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK AZ ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉBEN

A szerb kulturális örökség a hagyományok és narratívák egyedülálló ötvözete. Egyszerre hordozza a szláv (különösen a délszláv kulturális összefonódás), a bizánci (az ortodox kereszténység, középkori templomok és kolostorok, Szent Száva kultusza, a cirill írás), valamint az ősi balkáni (építészeti stílusok, zenei, nyelvi és gasztronómiai örökség az orientális–iszlám hatások révén kialakulva) hagyományok lenyomatát. Ehhez kapcsolódik a hős elem is: a parasztharcosok és hősök kultúrája, akik különböző felkelésekben és fegyveres küzdelmekben játszottak szerepet, legyen szó valós vagy mitikus alakokról. A nemzeti-romantikus vonulat a néphagyományokban, a szóbeli történetmesélésben, a dalokban, mesékben, legendákban és a családalapú vidéki életformában érhető tetten, míg a felvilágosult-európai örökség a racionalitás, a modernitás és a felvilágosodás eszméit képviseli, amelyeket a polgári értelmiség, a művészek és a tudósok testesítenek meg.

Így tehát Szerbia kulturális öröksége magában foglalja mind a tárgyi, mind a szellemi javakat, és különböző történelmi korszakokat ölel fel. Ez az örökség az elitkultúra és a népi kultúra elemeit egyaránt tartalmazza, miközben tudatosan kapcsolódik más népekkel való történelmi érintkezések során kialakult eredményekhez, valamint a mai Szerbiában élő nemzeti kisebbségek kulturális hagyatékához is.

Mivel a tárgyi és szellemi örökség szorosan összefonódik, mindkettő áthatja egy nép társadalmi szövetét. A szerb építészeti hagyomány például nem csupán egy adott korszak építészeti jellemzőit tükrözi vissza, hanem egyben kifejezi azokat a társadalmi (gazdasági, kulturális, politikai) értékeket, szimbólumokat és jelentéseket is, amelyek meghatározták az adott kor közéletét. Az épületek és kulturális terek tanúi azoknak az alapelveknek, amelyekhez az egyének és a közösségek igazodtak – így válik az örökség nem csupán emlékké, hanem élő társadalmi üzenetté is.

Ez egyaránt megfigyelhető a középkori szerb templomokban és kolostorokban, valamint azokban az emlékművekben és emlékezhelyekben, amelyek a nemzeti felszabadító harc örökségét és a jugoszláv szocializmus korszakában zajló háború utáni újjáépítést idézik.

A kulturális örökség megőrzése Szerbiában minden helyi közösségben jelen van, ugyanakkor földrajzi elhelyezkedéstől, szokásoktól és hagyományoktól függően eltérő formát ölt. A minisztériumok, intézetek, múzeumok és levéltárak szakszerű kutatási, megőrzési és

ismeretterjesztő tevékenységet végeznek a vonatkozó törvények és nemzetközi egyezmények – köztük a FARÓ Egyezmény és az UNESCO szabványai – alapján. Ezek az intézmények osztályozzák az örökséget (például "kiemelkedő jelentőségű műemlékként"), javaslatokat tesznek védelmi intézkedésekre, és gyakran dolgoznak együtt építészekkel, történészekkel és régészekkel a helyszínek helyreállításán.

Fontosabb nemzeti intézmények:

1. A Szerb Köztársaság Kulturális Minisztériuma – az ország kulturális politikájának fő alakítója, irányítja és támogatja az örökségvédelmi tevékenységeket.
2. A Szerbiai Kulturális Műemlékek Védelmi Intézete (Zavod za zaštitu spomenika kulture Srbije) – a műemlékvédelem központi szakintézménye, kutatási, nyilvántartási és restaurálási feladatokat lát el.
3. Köztársasági Kulturális Műemlékvédelmi Intézet – a nemzeti szintű örökségvédelem koordinálását végzi.
4. Tartományi Titkárság Kulturális, Közérdekű Tájékoztatási és Vallási Kapcsolatokért (Vajdaság) – a vajdasági örökségvédelem és kulturális együttműködés felelőse.
5. Területi Kulturális Műemlékvédelmi Intézetek – különböző városokban működnek, például Belgrádban, Újvidéken, Nišben, Kraljevóban, Zaječarban, Szabadkán, Kragujevacon és más településeken, helyi szinten koordinálják az örökségvédelmi tevékenységeket.
6. Nemzeti Múzeum, Belgrád – az ország legjelentősebb múzeuma, gazdag gyűjteménnyel rendelkezik a szerb és balkáni történelemről és művészetről.
7. Néprajzi Múzeum, Belgrád – a szerbiai népi kultúra, szokások és tárgyi örökség bemutatásának kiemelkedő intézménye.
8. Vajdasági Múzeum – Újvidéken működik, regionális örökségvédelmi és oktatási szerepet tölt be.
9. Matica Srpska – Szerbia egyik legrégebbi tudományos és kulturális intézménye, jelentős szerepet játszik a szerb örökség dokumentálásában, publikálásában és kulturális ismeretterjesztésében.
10. Szerbiai Állami Levéltár és regionális levéltárak – a történeti dokumentumok megőrzésének és kutatásának központjai.
11. UNESCO Bizottság (Szerb Nemzeti Bizottság az UNESCO-hoz) – nemzetközi kulturális együttműködéseket koordinál, és képviseli Szerbiát az UNESCO fórumain.

A HELYI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MÖGÖTT ÁLLÓ ÉRTÉKRENDSZER

Szerbia értékalapú megközelítést vállalt az örökséghez való viszonyában azzal, hogy aláírta a FARÓ-i Egyezményt, amely hangsúlyozza, hogy a kulturális örökség mindenkié, és annak célja a demokrácia, a részvétel és a közösségi jólét előmozdítása. Ez az elköteleződés nagyban hozzájárult ahhoz, hogy ma Szerbiában a közigazgatási intézmények, a magánszervezetek és a helyi közösségek hogyan értelmezik és kezelik kulturális örökségüket.

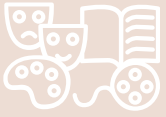
A szerbiai kulturális örökség szorosan összefonódik számos történelmi, kulturális, spirituális és társadalmi értékkel. Tükrözi az ország összetett múltját, valamint törekvéseit egy befogadó és kreatív jövő megteremtésére. Az örökség nem csupán régi épületek vagy szokások megőrzéséről szól – azonosságról, párbeszédéről, oktatásról és fejlődésről is.

A szerbiai örökséggel kapcsolatos legfontosabb értékek közé tartoznak:

Nemzeti identitás és folytonosság

A középkori kolostorok, mint a Studenica és a Sopoćani, a rigómezei csata (1389) és a Nemanjić-dinasztia öröksége a nemzeti büszkeség és a történelmi gyökerek szimbólumaiként jelennek meg. A középkor szoros kapcsolatban áll Szerbia nemzeti identitásával, mivel ez egy olyan szellemi-történelmi korszak, amely fontos szerepet játszott a múlt jelentőségének felismerésében, és ezáltal a nemzeti örökség tudatosításában is.

Kulturális hagyomány és büszkeség

Az olyan gyakorlatokat, mint a Slava (az UNESCO szellemi kulturális örökség része), a hagyományos népzene, a tánc (pl. a kolo), valamint a kézzel készített tárgyak, például a piroti szőnyegek, az autentikusságuk és a mindennapi élettel való kapcsolatuk miatt ünneplik.

Történelmi emlékezet

A második világháborúból és a jugoszláv időszakból származó örökségi helyszínek, mint például Kadinjača, a közös küzdelmekre, az ellenállásra és a kitartásra emlékeztetnek.

Vallás és spiritualitás

Olyan kolostorok, mint a Žiča, az Ostrog és a Gračanica, kulcsszerepet játszanak a szerb ortodox hagyományban és a spirituális életben.

Helyi identitás

Az örökség segít az embereknek kapcsolódni régiójukhoz a helyi fesztiválok, nyelvjárásokon és gasztronómiai hagyományokon keresztül, mint például a leskovaci grill vagy a vajdasági paprikás ételek.

Interkulturális együttélés

Különösen olyan helyeken, mint Vajdaság, az örökség tükrözi az etnikai csoportok – magyarok, románok, szlovákok, bosnyákok, albánok – gazdag keveredését többnyelvű feliratokon, vallási sokszínűségen és kisebbségi fesztiválokra keresztül.

Fenntartható turizmus

Az örökség támogatja a helyi fejlődést etnofalvakon (mint Drvengrad), borkóstoló útvonalakon és kulturális turizmuson keresztül, gyakran EU-s és UNESCO-programok támogatásával.

Oktatás és társadalmi szerepvállalás

Iskolák, múzeumok és ifjúsági programok használják az örökséget arra, hogy toleranciára, történelemre és kulturális tudatosságra tanítsanak, ezzel ösztönözve a fiatalokat saját örökségük felfedezésére és védelmére.

ÖSSZEGZÉS: A HELYI ÖRÖKSÉG SZEREPE A SZERB IDENTITÁSBAN

A helyi örökség kulcsszerepet játszik a szerb identitás formálásában és kifejezésében.

Gazdag történelmet, szokásokat és értékeket képvisel, amelyeket nemzedékről nemzedékre adnak tovább, összekötve az embereket gyökereikkel és közösségükkel. Az ősi kolostoroktól és a hagyományos zenétől kezdve a néptáncokon és a szokásos ünnepeken át a helyi örökség megőrzi Szerbia egyedülálló kulturális összetettségét. Számos szerb városban és faluban a helyi örökség a büszkeség és a hovatartozás forrása, erősíti a közösségi érzést és a folytonosságot. Megszilárdítja a kollektív emlékezetet, és segíti az egyéneket abban, hogy megértsék helyüket egy tágabb történelmi és kulturális kontextusban.

A helyi örökség hozzájárul Szerbia kulturális sokszínűségéhez, hangsúlyozva a regionális sajátosságokat, miközben közös nemzeti értékeket is ápol. Alapjául szolgál a kulturális nevelésnek és a turizmus fejlesztésének, ezáltal erősíti a helyi gazdaságokat és hozzájárul a kulturális diplomáciához.

Végző soron a helyi örökség megőrzése elengedhetetlen a szerb identitás fenntartásához, mivel lehetővé teszi, hogy a múlt az jelen és a jövő élő részévé váljon.

A szerb örökséghez való kreatív hozzáállás egyik friss példája, hogy Újvidéket 2023-ban felvették az UNESCO Kreatív Városok Hálózatába (UCCN) a médiaművészetek területén – elsőként Délkelet-Európában. Ez kiemeli Szerbia elkötelezettségét a kultúra és az innováció használata iránt mint a fenntartható városfejlesztés eszközei.

Hivatkozások:

- History of cultural protection in Serbia https://heritage.gov.rs/latinica/istorija_zastite_u_srbiji.php
- CULTURAL HERITAGE POLICY (detailed National Policy Report by Miroslava Turković) <https://www.coe.int/en/web/herein-system/serbia>
- Kolo, traditional folk dance (UNESCO) <https://ich.unesco.org/en/RL/kolo-traditional-folk-dance-01270>
- European Heritage Hub, <https://www.europeanheritagehub.eu/policy-monitor/policy-profile-serbia/>
- <https://www.novisadmediaarts.rs/en>
- <https://europa.rs/kulturno-nasledje-putovanje-kroz-vreme-i-prostor/>
- <https://www.politika.rs/sr/clanak/480223/podici-svest-o-kulturnom-nasledu-kao-identitetskom-nasledu>

A KÖZVÉLEMÉNY HOZZÁÁLLÁSA ÉS TÁRSADALMI JELENTŐSÉGE

A kulturális örökség és a hagyomány jelentős szerepet játszanak az identitás és a kulturális politika formálásában. A „Heimat” kifejezésben megjelenő örökség a hovatartozás érzését és a közös történelmet fejezi ki az egyének és közösségek között. Meghatározza az emberek önmagukról és a világbeli helyükről alkotott képét. A múlt kézzelfogható összekapcsolásával és a helyhez való tartozás érzésének erősítésével elősegítheti a fenntartható gyakorlatok elfogadását. Fontos, hogy a helyi örökség nem a múlt statikus relikviájaként jelenik meg, hanem mint dinamikus, élő forrás, amely összeköti az embereket a környezetükkel és a történelmükkel. A helyi örökség beemelése az oktatási programokba és a fenntartható fejlesztésekbe elősegítheti a kulturális megértést, és ezáltal egy ellenállóbb jövőhöz vezethet.

Az „Heimat” és a hagyomány fogalmait gyakran kisajátították jobboldali nacionalista csoportok és pártok, leginkább az Alternatíva Németországnak (AfD), hogy kirekesztő narratívákat és faji alapon meghatározott, statikus kulturális identitásfelfogást népszerűsítsenek. Az ilyen „másként kezelési” stratégiák nosztalgikus és etnikailag homogén nemzeti hovatartozás-víziókra épülnek, és az utóbbi években felerősödtek a szélsőjobboldali populista mozgalmak európai térnyerésével párhuzamosan.

A második világháború utáni Németországban az „Heimat” kifejezést hosszú ideig kerülték, mivel a náci korszakban politikai célokra használták fel, hasonlóan a nemzeti zászlóhoz. Csak 2006-ban, a Németországban rendezett FIFA labdarúgó-világbajnokság idején vált elfogadottabbá a zászló használata és az ország iránt érzett büszkeség kifejezése a társadalom szélesebb köreiben. Politikai és civil szereplők egyaránt dolgoztak azon, hogy egy befogadóbb és összekötőbb kulturális örökségkonceptiót alakítsanak ki, és mindenekelőtt újradefiniálják az „Heimat” fogalmát a demokrácia és a pluralizmus jegyében. Ez magában foglalja az érzelmi és kulturális dimenziók elismerését, miközben leválasztják a fogalmat a nacionalista ideológiákról. Ennek megfelelően a német szövetségi belügyminisztérium az előző, 2021–2024 közötti kormányzati ciklusban hivatalos névében is szerepeltette az „Heimat” szót (Bundesministerium des Innern und für Heimat). A minisztérium így fogalmazott: „Az otthon ott van, ahol az emberek jól érzik magukat, elfogadva és biztonságban érzik magukat. Az otthon nem szűkösséget jelent, hanem eligazodást nyújt.”

Ez a szimbolikus és stratégiai lépés azt a célt szolgálja, hogy visszahódítsák az „Heimat” fogalmát a szélsőjobboldali kisajátítástól, és ehelyett a sokszínűség, a polgári szolidaritás és a demokratikus párbeszéd terévé formálják – mindezt megerősítve a közintézmények működésében, valamint az UNESCO szellemi kulturális örökség védelmét támogató kezdeményezéseiben, amelyek az összetartozás és az interkulturális párbeszéd eszközeiként szolgálnak. Kapcsolódóan, a „Heimat” és az örökség egyik központi aspektusa Németországban az emlékezetkultúra, amely egyúttal az ország demokratikus önértelmezésének is alapvető eleme. A nemzeti szintű törekvésből táplálkozva, amely célul tűzte ki a nemzetiszocializmus örökségével való szembenézést, ez az emlékezetkultúra megerősíti az elköteleződést a szabad és demokratikus alkotmányos rend iránt. Az országban több mint 300 emlékhely található, és az emlékezés nagyrészt regionális szinten valósul meg, így a történelmi felelősségvállalás a mindennapi élet részévé válik. Helyi emlékezetkultúrák alakultak ki Németország megosztottsága és az NDK múltja körül is, különösen a keleti tartományokban. Az elmúlt években egyre nagyobb figyelmet kaptak a német történelem eddig elhanyagolt aspektusai, például a gyarmati múlt és a bevándorló társadalom története. Ez a folyamatosan formálódó emlékezetkultúra azt az elképzelést erősíti meg, hogy egy működő demokráciához történelmi tudatosságra és befogadásra van szükség.

JOGSZABÁLYI ÉS INTÉZMÉNYI HÁTTÉR

Németország szövetségi struktúrája többszintű jogrendszert eredményez a kulturális örökség védelme terén, amelyben a szabályozás országos, tartományi, európai és nemzetközi szinteken is jelen van. A helyi örökség elsősorban tartományi törvények hatálya alá tartozik, ugyanakkor ezeket szélesebb nemzeti és szupranacionális keretrendszerek alakítják.

Szövetségi szinten a legfontosabb jogszabály a Kulturális Javak Védelméről szóló törvény (Kulturgutschutzgesetz, KGSG), amelyet 2016-ban fogadtak el, és amely átfogó jogi keretet biztosít. Ez a törvény összehangolja a német jogot a nemzetközi egyezményekkel – különösen az 1970-es UNESCO-egyezménnyel –, és szabályozza a kulturális javak behozatalát, kivitelét és védelmét. Noha elsősorban a mozgatható örökségre fókuszál, a KGSG hatással van az állami szintű műemlékvédelmi törvényhozásra is. A törvény nemcsak adminisztratív eszközként szolgál a kulturális javak kezelésére, hanem megerősíti ezek értékét mint a történelmi emlékezet és identitás hordozóit. A kulturális javak mozgására vonatkozó szigorú feltételek bevezetésével, valamint nemzeti örökségi listák létrehozásával a KGSG célja a kulturálisan jelentős tárgyak elvesztésének megelőzése, az illegális kereskedelem elleni küzdelem, valamint annak biztosítása, hogy ezek a kulturális örökségi elemek hozzáférhetőek és megőrzöttek maradjanak a jövő generációi számára. A törvény azt az elvet tükrözi, hogy a kulturális örökség sajátos és proaktív védelmet igényel, amely etikai felelősségvállaláson alapul.

A tartományi szinten a legjelentősebb jogszabály a „Denkmalschutzgesetz” (Műemlékvédelmi törvény), amely az ingatlan jellegű kulturális örökség – például műemléképületek, régészeti lelőhelyek és kulturális tájak – védelmét szabályozza. Ezek a törvények határozzák meg a műemlékké nyilvánítás kritériumait, valamint szabályozzák a helyreállítás és bontás folyamatát. A törvények jelentős döntéshozatali jogkörrel ruházzák fel a tartományi hatóságokat, mivel a műemlékeket a regionális identitás fontos kifejezőiként értelmezik, amelyek elősegítik a közösségi részvételt, valamint az oktatást és a folytonosságot. Ennek megfelelően az ide vonatkozó törvények és rendeletek közvetlen hatással vannak a városfejlesztésre és várostervezésre azáltal, hogy korlátozzák az új építkezéseket a történelmi városrészekben, befolyásolják az épülettervezést a történelmi környezettel való összhang biztosítása érdekében, valamint örökségvédelmi hatásvizsgálatot írnak elő a tervezési eljárásokban. E hatáskör révén a műemlékvédelem alakítja a városok és települések arculatát, kiegyensúlyozva a modern igényeket és a történelmi folytonosságot. A cél a regionális identitás megőrzése úgy, hogy közben a kulturális örökség a kortárs életbe is integrálódik, és elősegíti a történelemmel való aktív közösségi kapcsolatot. Szövetségi rendszerének köszönhetően az egyes tartományok sajátos helyzetükhöz igazíthatják törvényeiket – ezzel biztosítva a kulturális örökség kezelésének árnyalt és helyileg megalapozott megközelítését.

A 2013-as csatlakozása óta az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről szóló Egyezményéhez, a német hatóságok aktívan dolgoznak a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékének („Bundesweites Verzeichnis Immaterielles Kulturerbe”) létrehozásán. Ez a jegyzék elismeri a kultúra kreatív, inkluzív és innovatív formáit, valamint bemutatja azokat az élő kulturális hagyományokat és kifejezési formákat, amelyeket Németországban gyakorolnak és adnak tovább. A „Wissen. Können. Weitergeben.” („Tudás. Képesség. Átörökítés.”)

mottóval a jegyzék célja a hagyományos tudás és készségek megbecsülésének és elismerésének erősítése.

A jegyzék hat kategóriát különböztet meg:

- (1) Évközi szokások és ünnepek,
- (2) Hagományos kézműves technikák,
- (3) Közösségi hagyományok és életmód,
- (4) Ember és természet kapcsolata,
- (5) Zene és előadóművészetek, valamint
- (6) Mintaszerű megőrzési programok.

A döntések az új listára kerülésekről egy többlépcsős folyamat során születnek. A tartományi kulturális miniszterek állandó konferenciája (Kultusministerkonferenz) tartja nyilván a javaslatokat. Ezeket a javaslatokat a Német UNESCO Bizottság mellett működő, független Szellemi Kulturális Örökség Szakértői Bizottság vizsgálja meg, értékeli és tesz ajánlásokat. A nemzeti nyilvántartás mellett egyes szövetségi tartományok saját jegyzékkel is rendelkeznek. (vö. Deutsche UNESCO-Kommission[13]).

Németországban jól kiépült hálózata van a helyi örökség megőrzésére és védelmére létrehozott állami és magánintézményeknek. Ezek az intézmények szövetségi, tartományi vagy önkormányzati szinten működnek, és a kulturális örökség közjavaként való hosszú távú elkötelezettséget tükrözik.

Országos szinten a Német Nemzeti Műemlékvédelmi Bizottság (Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz, DNK) népszerűsíti a műemlékvédelmi politika tudatosítását és koordinációját. Minden szövetségi tartománynak van saját Tartományi Műemlékvédelmi Hivatala (Landesamt für Denkmalpflege), amely a tartományi jog szerint felelős az örökség azonosításáért, dokumentálásáért és védelméért.

A magánszektorban a Német Műemlékvédelmi Alapítvány (Deutsche Stiftung Denkmalschutz, DSD) különösen fontos szerepet játszik, főként kisebb, közösségi projektek támogatásában. Ezek az intézmények együttműködnek a helyi hatóságokkal, egyházakkal és állampolgárokkal, hogy megőrizték mind a kézzelfogható, mind a szellemi örökséget.

Minden tartományban számos kisebb magánintézmény foglalkozik kulturális örökséggel és műemlékvédelemmel. A múzeumok – különösen az úgynevezett Landesmuseen (tartományi múzeumok) – és a művészeti intézmények szintén jelentős szerepet játszanak a kulturális örökség megőrzésében Németországban.

A HELYI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MÖGÖTT ÁLLÓ ÉRTÉKRENDSZER

Miközben a kulturális örökséget Németországban a társadalmi kohézió és az identitás alapvető elemének tekintik, a német intézmények és a lakosság igen óvatosak abban, hogy nyilvánosan megjelenítsék vagy tematizálják saját kulturális örökségüket. Ez az óvatosság a „Harmadik Birodalom”, a holokauszt és a második világháború tapasztalataiból ered. Éppen ezért minden közintézmény és az ezen vizsgálat során tanulmányozott összes kulturális örökséggel kapcsolatos projekt hangsúlyozza, hogy a német kulturális örökségről szóló viták és projektek kizárólag a német Alaptörvény (Grundgesetz) „szabad és demokratikus alaprendjének” talaján zajlanak.

Ez az alapállás különösen az Alaptörvény 1. cikkelyében (Az ember méltósága sérthetetlen) és a „demokrácia elvében” fejeződik ki, amely magában foglalja minden állampolgár egyenlő részvételét a demokratikus folyamatban (participáció), a népszuverenitást és a jogállamiságot.

Ez az alapvető hozzáállás a saját kulturális örökséghez jól tükröződik a Német Szövetségi Tartományok Kulturális Alapítványának (Kulturstiftung der Länder) küldetésnyilatkozatában is:

„A Német Szövetségi Tartományok Kulturális Alapítványa az emberiség és közös emberi örökségünk megkülönböztető jegyeként védi a kulturális sokszínűséget. Abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a kulturális sokszínűség csak a demokrácia, a tolerancia, a társadalmi igazságosság és a társadalmak és kultúrák közötti kölcsönös tisztelet kontextusában virágozhat, az Alapítvány elismeri minden kultúra és azok kulturális kifejeződési formáinak – beleértve a kisebbségekhez tartozó egyének kultúráját is – egyenlő értékét. A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvényével összhangban a Német Szövetségi Tartományok Kulturális Alapítványa feltétel nélkül elkötelezett a művészetek és tudományok, a kutatás és az oktatás szabadsága, valamint a tartományok kulturális önrendelkezése mellett.”[14]

ÖSSZEGZÉS: A HELYI ÖRÖKSÉG SZEREPE A NÉMET IDENTITÁSBAN

A helyi örökség megőrzése alapvető szerepet játszik a német emberek öntudatának és identitásának formálásában. Bár a „helyi örökség” kifejezés nem elterjedt, a kézzelfogható és nem kézzelfogható kulturális örökség – mint a történelmi helyszínek, a regionális hagyományok és az emlékezetkultúra – megőrzése központi jelentőséget nyert Németország demokratikus és kulturális önértelmezésében.

Németország összetett történelme – különösen a nemzetiszocializmus és az NDK öröksége – miatt az örökségfogalom szorosan kapcsolódik az emlékezéshez, a befogadáshoz és a polgári felelősségvállaláshoz. Az olyan, történelmileg terhelt fogalmak újradefiniálására tett törekvések, mint a Heimat, egy szélesebb irányváltást tükröznek, amely a kifejezés nemzeti központú, ugyanakkor demokratikus és sokszínű értelmezését célozza.

Az intézmények minden szinten az örökséget élő erőforrásként kezelik, amely elősegíti a közösséghez tartozás érzését, támogatja az oktatást és a fenntarthatóságot, valamint erősíti a közösségi identitást. Ily módon a helyi örökség megőrzése nem csupán a múlt megőrzését jelenti – hanem egy közösen alakított, ellenálló jövő építését is szolgálja.

4. Következtetés

Tehát ha újként lépünk be a kulturális örökség világába, mit érdemes szem előtt tartanunk, amikor egy saját helyi örökségprojekt – például egy helyi örökség séta – kidolgozásába kezdünk?

MI IS AZ A HELYI (KULTURÁLIS) ÖRÖKSÉG?

Elsőként fontos, hogy bátran alkalmazzunk egy tág értelmezést a helyi kulturális örökség fogalmára. A kifejezés nem korlátozódik kizárólag a kézzelfogható (pl. épületek, műemlékek, műalkotások) vagy a nem kézzelfogható (pl. kulturális gyakorlatok, hagyományok, zene) örökségre. Az EYES projekt az alábbi meghatározást alkalmazza, amely összhangban áll a Cambridge Dictionary definíciójával:

Kulturális örökség meghatározása:

Azok az örökségi elemek, amelyek egy adott társadalom kultúrájához tartoznak – például hagyományok, nyelvek vagy épületek –, amelyek a múltban jöttek létre, de ma is fontosak.

Lehetséges témák a kulturális örökség feltérképezéséhez[15]:

- Tárgyi örökség – például épületek, műemlékek, műtárgyak, ruházat, művészeti alkotások, könyvek, gépek, történelmi városrészek, régészeti lelőhelyek;
- Szellemi örökség – például nyelv és szóbeli hagyományok, sportok és játékok, előadóművészet, társadalmi gyakorlatok, hagyományos kézművesség;
- Természeti örökség – például tájak, növény- és állatvilág;
- Digitális örökség – például digitálisan létrehozott (mint a digitális művészet vagy animáció) vagy megőrzési céllal digitalizált források.

Ezen definíció alapján: ha valaki szeretne helyi örökségprojekttel foglalkozni, de még nem tudja, milyen témát válasszon, az első lépés lehet, hogy egyszerűen körülnéz a saját közösségében, és azonosítja azokat a dolgokat vagy jelenségeket, amelyek fontosak az ott élők számára, és amelyek gyökerei valahol a múltban keresendők. Mindenesetre a helyi örökségprojektek kidolgozóinak tisztában kell lenniük a lehetséges pozitív hatásokkal, és érdemes figyelmet fordítaniuk azokra a keretfeltételekre is, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ezek a pozitív hatások valóban érvényesülhessenek.

MI A HASZNA EGY HELYI ÖRÖKSÉGPROJEKTEKNEK?

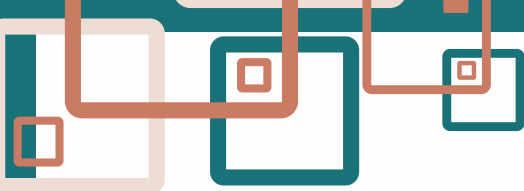
A kulturális helyi örökséggel való foglalkozás globális jelentőségű ügy, amelyet az identitásformáló potenciálja miatt ismernek el világszerte. Az örökséggel való foglalkozás során az egyének tudatosabbá válnak saját gyökereikkel kapcsolatban, és felismerik, hogy egy közösség részét alkotják. Ezáltal nő az önismeretük, ami iránytűként szolgálhat számukra, és stabilitást nyújthat.

A saját helyi örökség tudatosítása nemcsak az egyének, hanem az egész közösség számára is pozitív hatással lehet. A közösség közös kulturális örökségének feltárása és a közös pontok, hasonlóságok felfedezése várhatóan erősíti a közösségi kötelékeket, fokozza a tagok közötti összetartozás-érzést és az egymás iránti szimpátiát. Mindez végső soron javítja az emberek jóllétét és elégedettségét a mindennapi életükben.

Minden esetben elmondható, hogy akár saját viselkedési mintázataink, akár a közösség múltjának megismerése jelentős mértékben segíthet a jövőre vonatkozó eligazodásban. A múlt pozitív és negatív tapasztalatainak ismerete hozzájárulhat ahhoz, hogy a jövőben jobb döntések születessenek. Ennek megfelelően a helyi kulturális örökség mélyreható ismerete a fenntartható jövőbeli fejlődés egyik forrásává válhat.

Végezetül fontos megjegyezni, hogy az örökségkutatás egy többdimenziós feladat, amely sokféle készséget kíván meg, és ezek a készségek fokozatosan sajátíthatók el a kutatási folyamat során. Ide tartozik például az irodalomkutatás, levéltári kutatás, interjúkészítés, prezentációs technikák (beleértve a multimédiás kifejezési formák kezelését), valamint az adott témához kapcsolódó szakterületi ismeretek és készségek. Nem véletlen tehát, hogy a „Kulturális tudatosság és kifejezőkészség” az élethosszig tartó tanulás nyolc kulcskompetenciájának egyike.

A HELYI (KULTURÁLIS) ÖRÖKSÉGPROJEKTEK MÖGÖTT HÚZÓDÓ ÉRTÉKREND

A saját helyi örökség túlhangsúlyozása ugyanakkor beszűkítheti az egyének látókörét. Ha az erősebb kötődés a saját közösséghez más közösségektől való tudatos elhatárolódással és azok leértékelésével párosul, a kulturális örökség iránti elköteleződés konfliktushoz vezethet közösségek és kultúrák között. Ennek elkerüléséhez elengedhetetlen, hogy az örökségprojektek mögött álló tudatosság és értékrend megfelelő legyen.

Ezért, ha kulturális örökségprojekten szeretnél dolgozni, mindenképpen tartsd be az alábbi alapvető, értékalapú irányelveket:

Értékalapú irányelvek a helyi kulturális örökségprojektekhez:

- Tekints saját helyi kulturális örökségedre pluralista, toleráns és emberi jogi szemlélettel. Minden kultúrának – ahogyan minden embernek is – legitim joga van a létezéshez, amit el kell ismerni. Más kultúrákat nem fenyegetésként, hanem a tanulás és fejlődés lehetőségeként kell tekinteni.
- Kerüld a torzításokat saját helyi kulturális örökséged feldolgozása során. Ez azt jelenti, hogy ismerd el az örökség „sötét foltjait” is, és ne csupán a sikertörténetekre összpontosíts. Csak így kerülhetők el elődeink hibáinak és kudarcainak megismétlései.

Ha ezt a két alapelvet komolyan vesszük, akkor a kulturális örökséggel való foglalkozás mélyen integráló erővé válhat – olyan folyamattá, amelyben egyetlen kultúrának sem kell félnie attól, hogy kiszorítják vagy elnyomják. Ez pedig nemcsak a jobb interkulturális kommunikációhoz vezet, hanem az egyének és közösségek egészséges és magabiztos önértékelését is lehetővé teszi.

Szerencsére úgy tűnik, hogy e projekt valamennyi partnerországa ezt a hozzáállást képviseli, amelyet a legmarkánsabban az Európa Tanács Faro Egyezménye fogalmaz meg. Valamennyi ország igyekszik szembenézni saját történelmének bonyolult részeivel – legyen szó a nemzetiszocializmusról Németországban, a trianoni örökségről Magyarországon, a megszállásokról és idegen uralomról Lengyelországban, vagy az etnikai feszültségekről Belgiumban.

Remélhető, hogy ez a tendencia – amely országonként eltérő módon nyilvánul meg – elég erős lesz ahhoz, hogy normává váljon Európa számos kultúrájának kezelésében, és hogy ezeket a kultúrákat ne megosztó tényezőként, hanem az önfejlődés motorjaként értsük és kezeljük a jövőben.